

ISSN 1648-3251

Latutė

vaikams apie gamtą.

245

2025 m. Nr. 8

UPIŲ IR EŽERŲ GYVENTOJAS – PILKASIS GARNYS

Ar kada nors teko stovėti prie ežero ar upės, dairytis į tolius ir staiga išvysti atokiame krante stovintį elegantišką paukštį ir tarsi stebintį tave? Tai galėjo būti pilkasis garnys – tikras vandens tyloje paniręs paslaptingas stebėtojas, nepaprastai ramus ir grakštus paukštis, bet iš tiesų tikras medžioklės profesionalas!

Pilkojo garnio kūnas pilkai melsvas, o ant kaklo ir galvos yra šiek tiek tamsesni plunksnų raštai, akys – geltonos arba oranžinės spalvos. Ilgos garnio kojos leidžia jam valandų valandas stovėti sekliame vandenyje, o ilgas smailus snapas akimirksniu padeda pagauti žuvis ar varles. Garnys lėtai, tarsi sulėtintame filme, braido vandens telkinių pakrantėse arba tyliai nekrusteldamas stovi seklumoje, bet vos pamato grobį – snapas tarsi strėlė staiga sminga į vandenį – ir grobis jau snape!

Šie paukščiai yra kantrūs medžiotojai. Jie gali stovėti vienoje vietoje minutėmis, o kartais net valandomis, laukdami, kol priplauks žuvis. Kai grobis pasiekia tinkamą atstumą, garnio snapas sminga į vandenį ir pietūs jau pilve. Garniai dažniausiai minta žuvimi, bet kartais savo skrandį palepina varlėmis, vėžiagyviais ar vabzdžiais. Nors dažniausiai garniai medžioja pavieniui, tačiau kartais galima sutikti kelis ar net keliolika garnių kartu – tikra pasala nieko neįtariančios žuvims!

Skrendantis pilkasis garnys laiko kaklą sulenktą „S“ raidės forma, kai tuo tarpu į jį labai panaši pilkoji gervė ar baltasis gandras skrenda ištiesiais kaklais.

Pilkojo garnio namai – tikras architektūros stebuklas! Jie suka didelius lizdus medžiuose ar krūmuose, netoli vandens. Lizdai dažniausiai sukami iš šakelių ir išdžiuvusios žolės. **Paprastai garniai peri grupėmis ar net didelėmis kolonijomis, tik retkarčiais galima sutikti pavieniui perinčius paukščius.** Pavasarį patelė deda nuo 3 iki 6 kiaušinių, kuriuos peri 25 dienas, o vėliau abu tėvai rūpinasi jaunikliais: šildo juos, saugo nuo pavojų ir maitina. Po kelių savaičių jaunikliai palieka lizdus, bet tėvai jais dar kurį laiką rūpinasi.

Pilkasis garnys turi svarbią ekologinę reikšmę: jis padeda kontroliuoti žuvų ir vabzdžių populiacijas, todėl yra svarbus vandens telkinių gyvūnų balansui. Garniai pritraukia ir gamtos mylėtojus: stebėti juos – tikras džiaugsmas, nes garnys atrodo tarsi balerina, tyloje laukiančia savo šokio – medžioklės akimirkos. Kartais garnys plačiai išskleidžia sparnus, kad saulė juos šildytų arba kad išdžiūtų po lietaus. O jo balsas? **Jis gali būti tylus šnypštimas, kuris, jei nepažįsti garnio, gali atrodyti paslaptingas ar net truputį baugus.**

Kitą kartą, kai stovėsite prie ežero ar upės, stenkitės būti atidūs. Galbūt pamatysite pilkąjį garnį, stovintį tarsi medžio statulėlė ir tyliai stebintį vandenį. Tai ne tik gražus paukštis, bet ir kantrybės, grakštumo ir paukščių stebėjimo džiaugsmo simbolis. Šiek tiek užtrukite ir galbūt tapsite jų stebėtoju: pajusite tylą, ramybę ir paslaptį, kurią dovanoja gamtos gyventojai.

PAMOKOS PĖDSEKIO MOKYKLOJE

– Pitai, gana lindėti urvelyje. Lekiam stebėti, kaip medžioja tobuliausias žemės grobuonis! – žvaliai suūbavo Tutė, nusileidusi prie peliuko urvelio.

– Keliausim pas lapas? – kaip strėlė iš urvelio šovė Pitas.
– Ne... – gudriai prisimerkė Tutė, nes jai labai patiko tokios spėlionės.

– Tai gal pas vilkus? – darsyk bandė spėti Pitas skubėdamas paskui pelėdžiukę.

– Ir ne pas pilkius, – atšovė pelėdžiukė.

– Tai negi slapukę lūšį užmatei? – nepasidavė peliukas.

– Ir ne lūšį, – priskridusi upės vingį stabtelėjo Tutė ir patogiai įsitaisė ant kupstelio. – Štai, žiūrėk...

**Betgi čia...
Čia...
padangių skrajūnas
žirgelis...**

**Taip, Pitai,
čia žirgelis, ir ne bet koks,
o geltonžiedis. Matai, kokie gel-
toni žiedai juosia jo kūnelį. Nors
apskritai turbūt visi žirgeliai ir
kiti jiems giminingi vabzdžiai
verti tobuliausio žemės
grubuočio titulo.**

- Bet, Tute... – prieštarauti mėgino Pitas, tačiau staiga neteko žado.
- Matei? Matei, kaip žirgelis čiupo tą bitutę? Ji nespėjo net susivokti, – susižavėjimo puikiu medžiotoju neslėpė Tutė.
- Tikrai... – iš nuostabos Pito akys pasidarė tokios pat didelės kaip Tutės.
- Beveik visos šių vabzdžių medžioklės sėkmingos. Mokslininkai apskaičiavo, kad iš šimto nusižiūrėtų aukų tik penkioms pasiseka pasprukti nuo žirgelių ir kitų vabzdžių, kuriuos žmonės vadina tiesiog laumžirgiais.

**Bet kaip
jiems tai pavyksta?**

**Pasirodo,
šie vabzdžiai turi
ypatingą nervų sistemą,
leidžiančią akimirksniu sutelkti
dėmesį į pastebėtą grobį ir tiesiog
tobulai persekioti judantį taikinį.
Žirgeliai žaibiškai gali keisti savo
skrydžio kryptį, dėl to beveik
visos jų medžioklės
sėkmingos.**

– Kaip įdomu! O kiek laiko dar galėsime stebėti šiuos nuostabius vabzdžius?

– Dauguma geltonžiedžių žirgelių suaugėlių išsiritę birželį ir skraido iki rugpjūčio. Laikosi netoli upės vagos, medžioja skraidančius vabzdžius virš vandens ar pakrantės augalijos. Beje, šie plėšrūs vabzdžiai turi pjaunančiąsias maksiles.

Maksi... ką?

Maksiles.
Tai apatiniai žandai,
pavojingi kaip aštrūs ginklai.
Neatsargiai į rankas paimtas žirgelis
gali sužeisti pirštus. Ne veltui senovės
graikai šiuos vabzdžius pavadino
Odonata. Išvertus iš senovės
graikų kalbos tai reiškia
„dantyti žandai“.

– Tu tik pažiūrėk – kol pasakojai, žirgelis jau sudorojo bitę ir dairosi kito grobio! – nustebo peliukas.

– Žirgeliai labai ēdrūs. Po sėkmingos medžioklės jie iškart leidžiasi ieškoti naujos aukos. Šie vabzdžiai nuolat alkani. Medžioja uodus, mašalus, sparvas ir galybę kitų vabzdžių. Retai kam pavyksta nuo jų pasprukti dar ir dėl to, kad ir skraido jie ypatingai. Ir ko tik neišdarinėja ore! Skrisdami vienu metu sparnelius gali judinti skirtingai – vieną sparnelį vienaip, kitą kitaip, staiga gali sustoti, o kai kurių rūšių žirgeliai geba judėti atbuli.

Dar vieną
šių tobulų grobuonių
bruožą išsiaiškinsite įvei-
kę žirgelio labirintą.

ŽIRGELIO labirintas

TUTĖS
užduotėlė 1

Žirgeliams sėkmingai medžioti padeda ir puikus regėjimas. Gamta juos apdovanojo labai judria galva ir didelėmis sudėtinėmis akimis, kurias sudaro 10 000–30 000 mažų akučių. Turėdami judrią galvą ir tokias akis šie vabzdžiai mato labai-i-i-i-i-i-i-i-i-i-i gerai – netgi tai, kas vyksta už nugaros. Išsiaiškink, kuriuo keliu reikia skirsti žirgeliui, kad sugautų riebią musę, ir sužinosi, koku kampu šie nuostabūs vabzdžių pasaulio grobuonys geba matyti. Tik šįkart Tutė pasunkino užduotį. Prieš sugaudamas musę, žirgelis dar sumedžios nemažai įkyruolių uodų. Į atsakymų skyrelį įrašyk, koku kampu žirgelis gali matyti ir kiek uodų pakeliui jam pavyko pagauti.

Kai turi tokią regą, gebi virtuiziškai skraidyti –
mažai kam pasiseka išnešti sveiką kailį!

SUSIPAŽINK SU AUGALU,

Argi būna augalų be šaknų?

Būna. Pavyzdžiui, *kiminai*.

Kiminai – tai samanės, kurios iš tiesų neturi šaknų. Negana to, jie neturi netgi kitoms samanoms būdingų rizoidų. Kas tie rizoidai? Tai plaukeliai, kuriais samanos įsitvirtina dirvožemyje.

Bet juk kiminams, kaip ir kitiems augalams, reikia vandens. Jeigu jie neturi šaknų, kaip tuomet gauna vandens?

Pasirodo, kiminai vandenį sugeria visu savo paviršiumi. Galima sakyti – smulkučiais lapeliais, stiebeliais. Iškritusių lietaus lašų jie gali sugerti gerokai daugiau, nei patys sveria būdami sausi. Tik įsivaizduok – 20–30 kartų daugiau už savo pačių svorį!

Stiebas gausiai šakotas

Bet tai toli gražu ne visos šių augalų keistenybės. **Kiminai auga viršūne ir per metus pasistiebia viso labo... apie centimetrą.** Ir tai dar ne viskas. Kiminams augant, apatinė jų dalis paruduoja, skaidosi ir virsta durpėmis.

KURIS NETURI ŠAKNŲ

Taip, taip, **durpės atsiranda iš nunykusių kiminų**. Tik jos susidaro be galo lėtai – gerokai lėčiau, nei auga kiminai. Nepatikėsi – per metus pelkėje susiformuoja vos apie vienas milimetras durpių!

Lietuvoje aptinkama 35 rūšių kiminų.

Dar įdomu, kad kiminai pelkėse tarsi užrakina iš atmosferos sugertą anglį, nuo kurios priklauso klimato kaita. Taigi kiminus galima vadinti Žemės klimato sergėtojais.

Kiminai, kaip ir kitos samanės, nežydi ir nebrandina sėklų.

Kur kiminų ieškoti?

Tai aišku, pelkėse. Juk kiminams be galo patinka drėgmė – šlapynės, kemsynai. Labai įdomu, kad po vieną jie negalėtų augti, štai kodėl pelkėse driekiasi didžiuliai kiminų kilimai.

Kiminai sukaupia gausybę drėgmės. Bet vien vandens jiems neužtenka. Kad gautų kitų reikalingų medžiagų, kiminai pasinaudoja tam tikromis cheminėmis reakcijomis, kurių metu išskiriama rūgštis. Ji sunaikina bakterijas, todėl **jei į pelkę įspraustum obuolį ir po metų ar dar vėliau ateitum jo pasiimti, rastum savo obuolį puikiai išsilaikiusį.**

Padaryk bandymą!

Parduotuvėje įsigyk kiminų orchidėjų priežiūrai ir pasverk juos sausus. Paskui sudėk į gilesnį indą, užpilk vandeniu. Kai prisigers vandens, vėl pasverk kiminus. Kiek dabar jie sveria? Bandymo rezultatus atsiųsk Tutei zurnalai@lutute.lt.

Ką slepia RŪKŲ SKRAISTĖ

**Vasarai ritantis į pabaigą jau pasirodo rudens ženklų. Vakara-
rais vis anksčiau sutemsta, miškuose gali išvysti tave stebintį
smalsų, bet dar nepatyrusį kokio gyvūno jauniklį, darželiuose
pražysta rudenį pranašaujančios gėlės, o vakarais ir rytais vis
dažniau pievas nugula rūkas.**

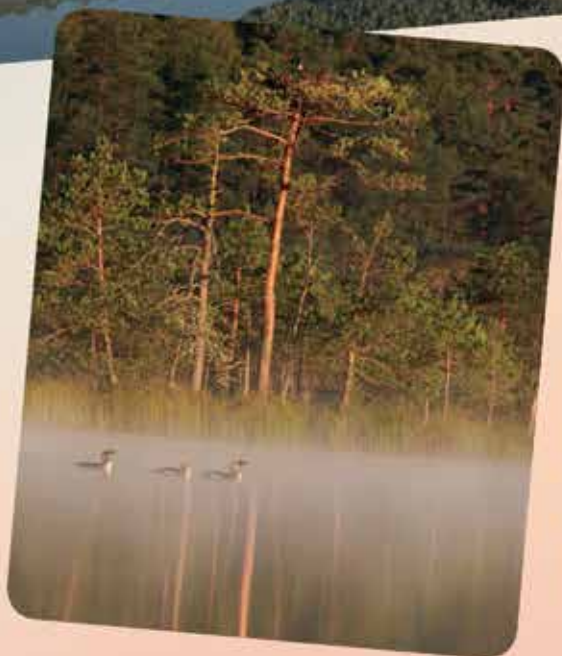

Kaip rūkas atsiranda? Vakare per dieną
saulės įkaitinta žemė dar spinduliuoja
šilumą, bet oras jau vėsta. Šaltas oras
išgarina daugiau vandens garų negu
šiltas. O tu juk žinai, kad garus sudaro
smulkūs vandens lašai. Kai šalta, jie
susijungia po kelis ir tampa didesniais
lašeliais, kurie ir sudaro rūką. Žemiau-
sia oro temperatūra paprastai būna
prieš pat tekant saulei, todėl tirščiausias
rūkas tvyro ankstyvą rytą.

Beje, tokie patys maži vandens lašeliai sudaro ir debesis, tik šie plauko danguje,
o rūkas driekiasi prie pat žemės. Taigi pavaikščiojęs po rūką drąsiai gali sakyti,
kad braidei debesyse. Tai nebus visiška tiesa. Bet juk ir ne melas!

Rūkas yra drėgnas ir šaltas. Ypač šaltas jis būna tada, kai ore tvyro ne gausybė vandens lašelių, o smulkučių ledo gabaliukų. Netiki? Tai tiesa, nes kartais rūkas kyla ir žiemą! Ryte, patekėjus saulei ir orui vėl pradėjus šilti, rūko lašeliai pradeda garuoti ir

migla išsisklaido. Paprastai tam tikroje vietovėje susidaręs rūkas tvyro 4–6 valandas, bet kartais – net keletą parų.

Dažniausiai rūkas apgaubia slėnius, paupius ir paežeres, kitaip tariant – žemesnes vietas. Kartais jis atslenka ir į miestus. Ir gali būti toks tirštas, kad žvilgtelėjus pro langą net artimiausios gatvės ar greta namo augančio medžio negali įžvelgti! Stojus tirštam rūkui, viskas paskęsta lyg baltame debesyje, o matomumas siekia tik 50 ar mažiau metrų. Toks rūkas labai gražus ir paslaptingas, bet būk atsargus – jame neretai slypi pavojai.

Juk nežinai, kas, ilgai buvęs neregimas, netikėtai išnirs tau prieš pat nosį! Labai tirštas rūkas trukdo saugiam automobilių, lėktuvų, traukinių ar laivų eismui. Jei tvyrant rūkui įvairius objektus, pavyzdžiui, medžius, namus, matai už 50–200 metrų, toks rūkas jau yra laikomas tirštu. Vidutinis rūkas būna tada, kai įžiūrimi daiktai, esantys už 200–500 metrų.

Rūkas ne tik gražus, paslaptingas, bet ir naudingas. Žemėje yra tokių sausringų vietovių, kur be jo vargiai kas nors išgyventų. Štai Namibo dykumoje (pačioje sausiausioje Afrikos dykumoje!) aptinkamas vabalas vandens prasiimano... iš rūko! Anksti ryte jis užropoja ant kopos viršūnės ir ilgomis užpakalinėmis kojomis įsiremęs į smėlį iškelia užpakalinę savo dalį į viršų. Pučiant vėjui, rūko lašeliai kaupiasi ant gumburiuoto vabalų kūno paviršiaus. Taip surinktas vanduo suteka jam į burną ir numalšina troškulį. Šis vabalas angliškai netgi vadinamas rūko vabalu.

Rūko rinkiklis

Rūko vabalas

Išgyventi vandens stygių rūkas padeda ir augalams, ir netgi žmonėms. Vietovėse, kur labai trūksta vandens, naudojami rūko rinkikliai, kuriuos išrado Čilės mokslininkai. Mintis pasigaminti tokį prietaisą greičiausiai kilo stebint, kaip tai daro vabzdžiai ir augalai. Rūko rinkikliai primena langų tinklėlius nuo vabzdžių. Tik mus tinklėliai saugo nuo įkyrių zyzlių, o sausringose vietovėse į juos panašūs įrenginiai žmonėms tiekia gyvybei palaikyti būtiną vandenį.

K A S ?

Užminė tau Tutė mįslę keturgyslę, bet paslėpė ją po paveikslėliais. Išspręsk rebusą ir perskaityk mįslę. Jos atsakymą įrašyk į atsakymų skyrelį ir skubėk pranešti „Lututei“.

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

• • • • •

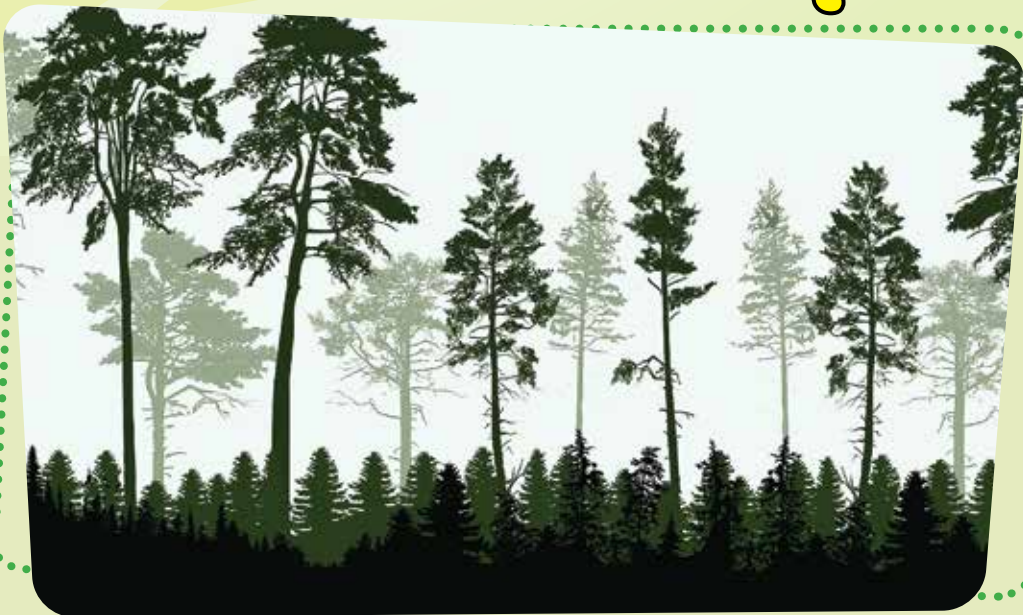
• • • • •

• • • • •

Kaip pamatuoti medžio aukštį ir amžių?

Ar kada nors vaikščiodamas miške pagalvojai: „O kiek metų šitam medžiui?“ arba „Kokio jis aukščio?“ Gera žinia – tu gali tai sužinoti pats! Štai kaip tai padaryti smagiai ir paprastai. Kaip pamatuoti medžio aukštį? Tam tau prireiks: pieštuko arba pagaliuko; draugo pagalbos; žingsnių skaičiavimo.

1. Pieštuko metodas:

- Atsistok taip, kad matytum visą medį.
- Laikyk pieštuką vertikaliai rankoje, ištiestoje priešais save.
- Pieštuko ilgis turi „uždengti“ medį – tarsi pieštukas būtų tokio pat aukščio kaip medis.
- Tada apsisuk ir paprašyk draugo nueiti iki medžio, o tu eik į šoną ir skaičiuok žingsnius, kol pieštuko ilgis „sutaps“ su draugo ūgiu.
- Suskaičiuok, kiek kartų draugo ūgis „telpa“ į medį – ir padaugink iš jo ūgio. Pvz., jei draugas yra 1,5 m ūgio ir „telpa“ 6 kartus – medis yra apie **9 metrus** aukščio!

2. Matulionio metodas: kaip pamatuoti medžio aukštį su nykščiu?

Tam tau prireiks: draugo, kurio ūgį žinai; medžio, kurį nori pamatuoti; savo rankos ir nykščio. Kaip tai atliekama?

1. **Pastatyk draugą prie medžio** – svarbu, kad žinotum jo ūgį (pvz., 160 cm).
2. **Atsitrauk nuo medžio** tiek, kad matytum visą medį ir draugą, neužvertęs galvos.
3. **Ištiesk ranką prieš save** ir pakelk nykštį.
4. **Stovėk taip**, kad draugas „tilptų“ į tavo nykštį – tarsi nykštis būtų tokio pat aukščio kaip draugas.
5. **Mintyse skaičiuok**, kiek tokių „nykščių“ telpa į visą medį.
6. **Padaugink draugo ūgį iš nykščių skaičiaus** – tai bus apytikslis medžio aukštis!

Pavyzdys:

Draugo ūgis – 160 cm; nykščių skaičius – 4; medžio aukštis: $160 \times 4 = 640$ cm arba **6,4 metro**.

Šis metodas nėra labai tikslus, bet puikiai tinka žaidimui ir mokymuisi gamtoje.

3. Metodas, kaip pamatuoti medžio aukštį žiūrint pro tarpkojį.

Nors tai skamba juokingai, metodas iš tiesų veikia ir gali būti puikiai pritaikytas vaikų žurnalui kaip smagi veikla gamtoje. Kaip tai veikia?

1. **Atsistok nugarą į medį**, kurį nori pamatuoti.
2. **Pasilenk ir pažiūrėk į medį pro savo tarpkojį** – taip, kaip daro kai kurie senieji miškininkai!
3. **Eik atgal arba pirmyn**, kol **medžio viršūnė taps matoma pro tarpkojį** – tai reiškia, kad esi tinkamu atstumu.
4. Kai matai visą medį pro tarpkojį, **pamatuok atstumą nuo savęs iki medžio** – tai bus apytikslis medžio aukštis! Žiūrint pro tarpkojį, tavo kūnas sudaro tam tikrą kampą, kuris panašus į 45 laipsnių kampą. O tai reiškia, kad atstumas iki medžio yra maždaug lygus medžio aukščiui!

Smagūs būdai sužinoti medžio amžių

1. Kamieno matavimo metodas:

- Apsuk virvutę aplink medžio kamieną 1,3 metro aukštyje nuo žemės;
- Išmatuok virvutės ilgį – tai medžio **apimtis**;
- Padalink apimtį iš 2,5 – tai apytikslis medžio amžius metais.

Pavyzdys: jei medžio kamienas yra 100 cm apimties:

$100 \div 2,5 = 40$ metų. Skirtingi medžiai auga skirtingu greičiu. Šis metodas geriausiai tinka ąžuolams, beržams ir pušims.

2 metodas: Skaičiuok rieves – jei medis nukirstas.

Jei turi galimybę pažiūrėti į nukirsto medžio kelmą, gali suskaičiuoti **metinius žiedus (rieves)** – kiekvienas žiedas (rievė) reiškia **vienerius metus**. Patarimas: Rievės kartais būna labai siauros, tai naudok papildinimo stiklą

3 metodas: Kaip sužinoti medžio amžių su stebuklingu grąžtu?

Ar žinojai, kad miško specialistai turi ypatingą įrankį, kuris padeda sužinoti medžio amžių **nenukertant medžio**? Tai vadinamas **Preslerio grąžtas!**

Kas tai per daiktas? Preslerio grąžtas – tai ilgas, plonas grąžtas su rankena. Jis leidžia **atsargiai išgręžti mažą skylutę** į medžio kamieną ir ištraukti ploną medienos „vėrinį“ – tarsi medžio spagečius! Kaip tai veikia?

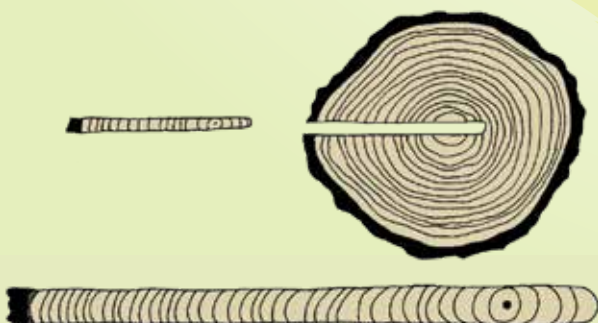
1. **Gręžiama į medžio kamieną** maždaug 1,3 metro aukštyje.
 2. Ištraukiamas **plonas medienos cilindras** – jame matosi **žiedai (rieves)**, kaip ant nukirsto medžio.
 3. **Suskaičiuojami žiedai (rieves)** – kiekvienas žiedas (rievė) reiškia **vienerius metus**.
 4. Po to mėginys grąžinamas atgal į skylutę ir **užtepama specialiu tepalu**, kad medis nesusirgtų.
- Šis metodas leidžia sužinoti medžio amžių **nepažeidžiant medžio** – tai labai svarbu saugant gamtą!

Užduotis vaikams:

- Įsivaizduok, kad turi Preslerio grąžtą.
- Ką darytum pirmiausia?
- Kiek žiedų tikėtumeisi rasti ąžuole, kuris atrodo labai senas?

Smalsu? Kai kurie medžiai Lietuvoje turi daugiau nei **300 žiedų** – tai reiškia, kad jie gyvena ilgiau nei seneliai ir proseneliai!

Iki pasimatymo miške!

UPĖS ŠARADA

TUTĖS
užduotėlė

3

Į mėlynus rutuliukus surašyk šarados žodžius. Vienas nuo kito jie skiriasi tik viena raide. Jei rutuliukas tamsesnis, raidę reikia keisti. Visai paprasta! Taigi užduotėlės atsakymas – keturi žodžiai. „Lututė“ nekantriai laukia, kol įrašysi juos į atsakymų skyrelį ir jai atsiųsi!

VĖLŲ VAKARĄ VIRŠ UPĖS
PIEVŲ RŪKO SKRAISTĖ SUPAS:
SAKO, LAUMĖS VERDA KOŠĘ –
KIRS LAUMIUKAI ATSILOŠĘ!
IR NET NEŽINAI GERAI –
AR ČIA RŪKAS, AR !

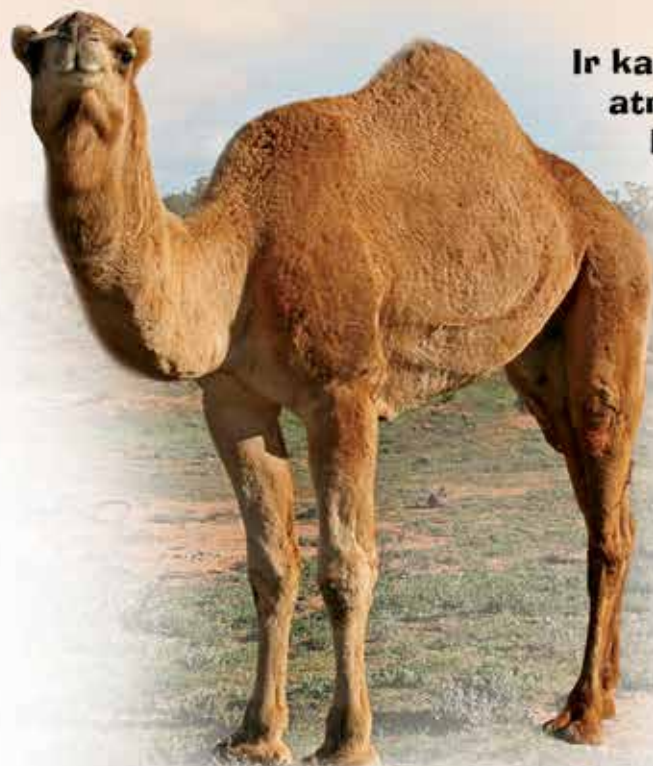
O PO UPĖ PAUKŠČIAI NARDO,
JIE DĖL TO IR GAVO VARDĄ,
O GAL TU ŽINAI TIKRAI,
AR TAI ANTYS, AR ?

KITAS PAUKŠTIS MATO ŽUVĮ,
JEI PAČIUPS – SVEIKA PRAŽUVUS...
KAM GERAI, O KAM BLOGAI,
KAI TOKIE ILGI !

UPĖ, MIŠKAS, PIEVA, LAUKAS
VISADA SVETINGAI LAUKIA,
TIKTAI ELKIS DERAMAI,
JUK GAMTA – VISŲ .

Kuprotas dykumų laivas

Ir kas gi nepažįsta šio neįprastai atrodančio dykumų gyventoją! Net jeigu niekada nesi matęs jo gyvai, vis tiek šį gyvūną pažinsi iš kupros. Juk būtent dėl to jo pavadinimas ir yra **kupranugaris.**

Vieni kupranugariai turi vieną kuprą ir vadinami vienkupriais. Deja, laisvai klajojančių po smėlynus jų nebeišvysi, nes gamtoje šios rūšies kupranugariai išnykę ir auginami tik kaip naminiai gyvūnai. O štai dvikuprių dar galima pamatyti laisvai braidančių Centrinės Azijos dykumose, bet ir jų telikę gal koks tūkstantis.

Kam kupranugariui kupra? Tikrai ne vandens atsargoms kaupti. Kuproje, kaip kokiame sandėlyje, kaupiami riebalai. Jie reikalingi kūno temperatūrai reguliuoti, kad gyvūnai neperkaistų, ir padeda išgyventi, kai ima trūkti pašaro ir vandens. Juk kupranugariai keliauja po dykumas, kur sivilina negailestinga saulė ir labai stinga vandens bei maisto.

Jeigu gyvūnams tenka ilgai badauti, riebalų atsargos pamažu senka ir jų kupros po truputį linksta į šoną. Kupranugariukams kupros pradeda augti tik tada, kai jie ima ēsti kietą augalinį pašarą. Maždaug iki pusantrų metų mažyliai minta savo mamų pienu, kuris yra nepalyginamai maistingesnis, nei, pavyzdžiui, karvių.

Kupranugariai be galo ištvermingi. Negėrę gali išbūti iki dviejų savaitių, o neėdę – apie mėnesį. Užtat, aptikę vandens, iš karto jo gali išmaukti net iki 200 litrų. Ir niekada nepraleidžia progos sočiai prisikimšti pilvų. Grauzia ir aštriausiais spygliais „apsiginklavusius“ augalus, kurie kitus gyvūnus galėtų sužeisti. Beje, skysčių kupranugariams padeda prasimanyti... ir jų šnervės! Kvėpuojant jos sulaiko garus, o kai reikia, papildoma skysčių atsargas.

Iškęsti kaitrią saulę dykumų gyventojams padeda ne tik kuproje kaupiami riebalai, bet ir kailis, kuris puikiai atspindi jos spindulius. Na, o naktimis, kai žiemą spusteli ir –30 laipsnių šaltis, tankūs gaurai neleidžia sušalti.

Net kupranugarių ausys apaugusios vešliais plaukais. O jau blakstienų tankumas ir ilgumas! Ar tik ne todėl senovės arabai šiuos gyvūnus praminė gražuoliais? Mat lotyniškas kupranugarių pavadinimas *camelus* yra kilęs iš arabiško žodžio, reiškiančio „grožis, gražuolis“.

Grožis grožiu, tačiau tankūs ausų plaukai ir vešlios, dviem eilėmis augančios blakstienos juos saugo nuo vėjo pustomų smilčių. O siaučiant smėlio audrai gyvūnai stipriai suspaudžia šnerves, kad į jas nepatektų smiltelių, bet vis tiek geba kvėpuoti.

Ir dykumų laivais kupranugariai vadinami ne šiaip sau. Jie tokie ištvermingi, kad nuo senų senovės padeda žmonėms per dykumas gabenti sunkius krovinius. Vienas gyvūnas, nešdamas beveik 200 kilogramų nešulį, per dieną gali įveikti apie 50 kilometrų.

RAMIOJO VANDENYNŲ PASLAPTYS

Mūsų planeta – vandens karalystė. Apie du trečdalius Žemės dengia vandenynai, kuriuose gausu pačių įvairiausių gyvūnų. Ar gali patikėti, kad vandenyje gyvena apie 94 procentai visų gyvybės formų, o sausumoje – vos 6 procentai!

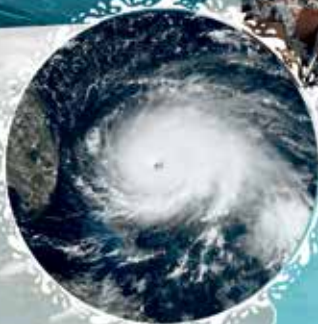
Ramusis vandenynas ne tik didžiausias, bet ir giliausias. Giliausia jo vieta siekia daugiau kaip 11 kilometrų. Tokioje gelmėje esantis slėgis žmogų iškart sutraikytų.

Didžiausias pasaulio vandens telkinys yra Ramusis vandenynas. Jo plotas – daugiau kaip 165 milijonai kvadratinų metrų. **Jeigu visa Žemės sausuma susijungtų į vieną teritoriją, Ramusis vandenynas vis tiek būtų didesnis.**

Ne veltui šis vandenynas dar vadinamas Didžiuoju vandenynu.

Nors šis vandenynas vadinamas Ramiuoju, tačiau jame kyla **daugiausia** pražūtingų audrų – viską savo kelyje nušluojančių atogrąžų **uraganų**.

Po cunamio Japonijoje

Ramiajame vandenyne dažniausiai susidaro ir **cunamio bangų**, kurios gali būti didesnės už daugiaaukštį namą.

Šiame vandenyne gyvena
viena iš greičiausių pasau-
lio žuvų – **čurklažuvė**.

Čia plaukioja vienos iš nuodingiausių
Žemės būtybių – **pūsliazuvis** ir ne-
suskaičiuojama galybė kitų gyvūnų.

Vandenyne nardo didžiausias pasau-
lio gyvūnas – **mėlynasis banginis**.

Ramiajame vandenyne stūkso apie 25 tūks-
tančiai salų. Deja, dėl klimato atšilimo ir
kylančio vandenynų lygio nemažai salų gali
atsidurti po vandeniu ir milijonai žmonių,
gyvūnų bei augalų neteks namų.

Šiame vandenyne, netoli Australijos
krantų, driekiasi **Didysis barjerinis
rifas** – didžiausia pasaulyje koralų
grupė. Tarsi akmenys atrodantys
koralai yra gyvūnai!

Ramusis vandenynas tyvuliuoja tarp Australijos, Azijos, Amerikos ir Antarktidos.

Linksmasis spindulėlis

Pažeme saulutė brido,
kėlė galvas margos gėlės.

– Tai smagumas, tai bent rytas! –
pievoj šoko spindulėlis.

Nors per naktį stipriai lijo,
taip gaivu, taip sodriai žalia!
Spinduliukas nusivijo
per laukus vikruolę pelę.

– Ei, pelyte, eikš, pažaisim!
– Neturiu kada, mažyli,
bėk iš kelio, dirbti leiski, –
sucypė pelė. Ir tyli.

– Laumžirgi, atskrisk – pažaisim! –
didelę pamatęs balą
spindulėlis bristi taisos,
bangelės pakrantėj kelia!

O tada labai nekantriai
čiuožikus du pasivaiko.
Švyst ant meldo, švyst
ant švendro,
švyst ant laumžirgio... Pataikė!

– Ar smagu?
– O taip! Be galo!
Taškos, žaidžia, kyla, krinta...
Kad galėtų, šitą balą
į padangę pasiimtų.

– Taip nesiauski, – jį sudraudžia
sraigė nuo akmens iš tolo.
Jam nė motais! Dūksta, siaučia:
– Jei gali, pavyk, spartuole!

Toj baloj riogsojo kelmas –
tai bėda, tai rūpestėlis...
Spinduliukas šlept – įkrito
už to kelmo į šešėlį...

Jai svarbu tik rinkti grūdus...
Bėga, lekia, triūšia, skuba.
Vos ryte anksti prabudęs
vėjas šiaušia pievos rūbą...

O šešėlis gniaužtuos laiko:
nei ištrūkt, nei šaukt negali...
Saulė ieško savo vaiko:
– Kur dingai? Sugrįžk, sūneli!

Kaip jai leistis nesuradus?
Ar jis sveikas? Ar jis gyvas?
Žėrinčius sparnus pakratė
grįžęs laumžirgis vėlyvas:

– Saule, žaidė spindulėlis
visą dieną čia nuo ryto,
skraidė, dūko lyg pašėlęs
ir už kelmo nusirito...

– Ak, bėda! Kaip jam per naktį
be šviesos tenai išbūti...
Jei galėčiau jam uždegti
bent mažytę, bet žvaigždutę!

Jei galėčiau apkabinti,
pasaką pasekt prieš miegą... –
murma saulė susikrimtus,
bet šešėlio nepasiekia...

Taip nuslinko, nusileido.
Miega žemė, linksta gėlės.
Ten, kur visą dieną žaidė,
dreba mažas spindulėlis...

Kaip per naktį jam išbūti?
Kaipgi nenustot švytėti?
Nors blausiau, nors tik truputį
pačiame dugne spindėti...

Kas ten? Jonvabaliai skraido
švieses linksmas iškėlę.
Kol naktis po pievas braido,
linksmins mažą spindulėlį.

Jau ne vienas, jau neliūdna:
jis – taip pat maža švieselė.
Kas, kad traukia piktas liūnas,
kas, kad drėgnas šaltis gelia...

Jam tik neramu, kaip rytą
teks šešėlį nugalėti,
nes baisu, kad naktį kitą
nereikėtų čia gulėti...

Rytas, rytas! Paukščiai gieda.
Vėjas švendrus išūpuoja.
Saulė į padanges rieda,
saulė žemei švelniai moja.

– Skrisk, prikalki savo brolių! –
siunčia kitą spindulėlį.
Tas jį budina iš tolo:
– Viskas! Nebėra šešėlio!

Jis dabar kitapus! Rytas!
Vėl keliausime per dangų!
Spindulėlis išsirito
iš šaltų tamsos žabangų.

Su kitais broliukais juokės:
jų dangus, miškai ir gelmės!
Ir mažom švieselėm šoko
pabaliuos. Tik... ne ant kelmo!

Atsakyk į Tutės klausimus ir baik užduotėlės pavadinimą. Prie kiekvieno klausimo yra po tris atsakymus. Išsirink vieną ir iš šalia esančių raidžių perskaitysi žodį. Tai ir bus užduotėlės atsakymas. Skubėk pranešti jį „Lututei“!

1. Kuris iš šių paukščių mūsų krašte laikomas didžiausiu?

Gulbė nebylė

R

Jūrinis erelis

L

Kurtinys

D

2. Kuris mūsų miškuose gyvenantis gyvūnas yra didžiausias?

Briedis

O

Stumbras

E

Elnias

Ū

3. Kuri iš šių laukinių kačių bėga greičiausiai?

Gepardas

K

Jaguaras

T

Leopardas

I

4. Kuris iš šių paukščių skrenda greičiausiai – iki 320 kilometrų per valandą greičiu?

Šelmeninė kregždė **G**

Sakalas keleivis **O**

Poliarinė žuvėdra **Ū**

5. Kuri žuvis yra laikoma pikčiausia pasaulyje?

Paprastoji durklažuvė **J**

Paprastoji piranija **R**

Žalioji murena **L**

6. Kuri iš šių laukinių kačių yra didžiausia?

Paprastoji lūšis **V**

Liūtas **Ž**

Amūrinis tigras **D**

7. Kuris vabzdys laikomas balsingiausiu?

Žiogas **R**

Cikada **A**

Bitė **S**

8. Kuris Lietuvoje gyvenantis plėšrūnas yra mažiausias?

Žebenkštis **I**

Miškinė kiaunė **S**

Juodasis šeškas **A**

GRANATAS – saulės grūdelis

Žinoma, ir tu jį pažįsti, tai juk vaisius! Tačiau granatu vadinamas ir spindintis akmuo. Ar įdomu, kodėl ir akmuo, ir vaisius vadinami taip pat?

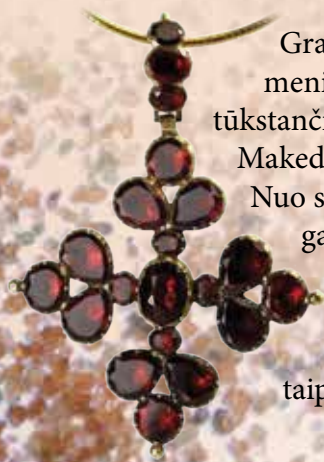
Lotynų kalbos žodis *granum* reiškia grūdą. Granato vaisius iš tikrųjų sudarytas iš grūdelių.

O akmuo? Gal tai skaisčioji saulutė pasėjo savo grūdėlius į žemę, giliai juos užrakino, o dabar laukia, kol jie bus atrasti ir dienos šviesoje sužėrės kaip spindulėliai?

Kartais sakoma, kad pavadinimą akmuo granatas bus gavęs dėl panašumo į bendravardžio vaisiaus sėklyčių spalvą. Tačiau granatas – nebūtinai raudonas. Šių akmenų būna įvairiausių spalvų: rožinių, violetinių, žalių, bespalvių, kartais juodų. Pagal spalvas ir granato atmainos vadinamos labai įvairiai. Visgi dažniausiai randama raudonai rudų atspalvių granatų.

Šveičiamasis granatas

Granatas laikomas vienu iš seniausių pasaulyje brangakmenių. Iš jo kurti papuošalai buvo žinomi dar Egipte trys tūkstančiai metų prieš Kristų. Senovės karvedžio Aleksandro Makedoniečio kariai puošė granatais savo ginklus ir skydus. Nuo seno granatas sietas su saule, ugnimi ir stebuklingomis galiomis – juk savo spalva jis primena ne tik gardžiuosius vaisius, bet ir rusenančias žarijas. Buvo kalbama, kad brangakmenių tyrinėtoji, kartą susidomėjusiam granatais, kiti akmenys praranda bet kokią patrauklumą – taip šitas akmuo neva „pririša“ žmones prie savęs.

Prietariai prietarais, o šiais gra-
žiais saulės grūdeliais noriai
puošiasi dažna moteris ar mer-
gina. Granatas nėra toks brangus
kaip kitas skaisčiai raudonas bran-
gakmenis – rubinas. Tiesa, granatas
naudojamas ne tik papuošalams gaminti.

Smulkus granatas dėl savo kietumo yra ge-
ras šveitiklis, todėl gali būti naudojamas medienai,
stiklui ir kitoms medžiagoms apdirbti. Toks akmuo taip ir vadi-
namas – abrazyviniu, arba šveičiamuoju, granatu.

Granatai ypač įdomūs
geologams. Didesni ar
mažesni jų „grūdai“
būna įsiterpę, „išaugę“,
kituose akmenyse.

O gal būtent todėl šis
akmuo gavo „grūdė-
tojo“ vardą? Kas žino,
tačiau tai visai gali būti
tiesa. Išskirtinės granatų savybės leidžia nustatyti jų
(ir juos gaubiančių uolienų!) amžių.

Granatų randa-
ma daugelyje
pasaulio šalių, vi-
suose žemynuo-
se, išskyrus An-
tarktidą – tačiau
ten jų tikriausiai
niekas ir neieško.
Galbūt granato
nerasi ir mamos
papuošalų dėžu-
tėje, tačiau apsi-

lankęs brangakmenių muziejuje tikrai gali pamatyti jį – tokios
sodrios spalvos tarsi granato sėklytės. Rodos, imtum ir suvalgy-
tum! Tik jis, deja, ne valgyti, o grožėtis skirtas!

Lytutės Nr. 244 užduotėlių atsakymai

1 ĮMINK MİSLĘ

DANGUS

2 PASIDOMĖK

SKULPTŪRŲ ISTORIJA

3 BŪTŲ LIŪDNA BE...

PAUKŠČIŲ

4 NE VISI

ŠEŠIAKOJAI

5 GAMTOJE

NUOSTABU VISAI
METŲ LAIKAIS

NEžinojai?

Lėčiausiai

plaukianti žuvis

pasaulyje – jūrų

arkliukas

ATSAKYMŲ SKYRELIS

Atsakymus galite siųsti ir
el. paštu zurnalai@lutute.lt

Vardas, pavardė

Adresas

1

2

3

4

5

Su paukščių
balsų įrašais ir
patarimais, kaip
gaminti inkilą
ir kaip į savo sodybą
ar kaimynystę prisi-
vilioti pelėdą!

Kaip prisivilioti PELEDA

Lututės

2025 m. Nr. 8 (245)

Leidėjas – VšĮ „Lututės“ leidykla
Numerį rengė Romualdas Barauskas,
Aušra Tamošiūnienė, Inesa Oranskytė,
VšĮ „Saulšarė“

Dizainerė Kristina Saveljeva

Viršelyje – pilkasis garnys

Iliustracijos ir vaizdo įrašai: „Lututės“

leidyklos, Shutterstock, Freepik,

Pixabay, Dreamstime fotobankų

Mūsų adresas: 9-ojo Forto g. 32,

48196 Kaunas

Tel.+370 22 30 72, mob.+370 655 49 951

Tiražas – 2 500 egz.

El. paštas zurnalai@lutute.lt

Interneto svetainė www.lutute.lt

Plakatų ieškok
www.knygutes.lt

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Projekto „Moko vaikus pelėda“ įgyvendinimą (rubrikas „Pa-
žink gamtą“, „Pėdsekys“, „Gamtos paslaptys“, „Įdomūs gyvū-
nai“, „Įdomūs augalai“, „Viršelio tema“ ir „Būdamas gamtoje“) 18 000 Eur suma remia Medijų rėmimo fondas.

GYVOSIOS GAMTOS

KRYŽIAŽODIS

Tai bėda bėdelė – pametė sakiniukai po vieną žodį. Pasuk galvelę ir pagal nurodytus skaičius įrašyk į kryžiažodį trūkstamus sakinių žodžius. Tada iš kitos spalvos langeliuose esančių raidžių perskaitysi, kaip vadinamas mokslas apie gyvąją gamtą. Įrašyk jį į atsakymų skyrelį ir pranešk „Lututei“.

1. Po lietaus dygsta ...
2. Augalas, ant kurio kepama duona, – tai ...

3. Varlės bijo ...

10. Pušies vaisius – tai ...

12. Aukštai medyje karksi ...

9. Grakšti kaip ...

5. Skruzdėlyne gyvena ...

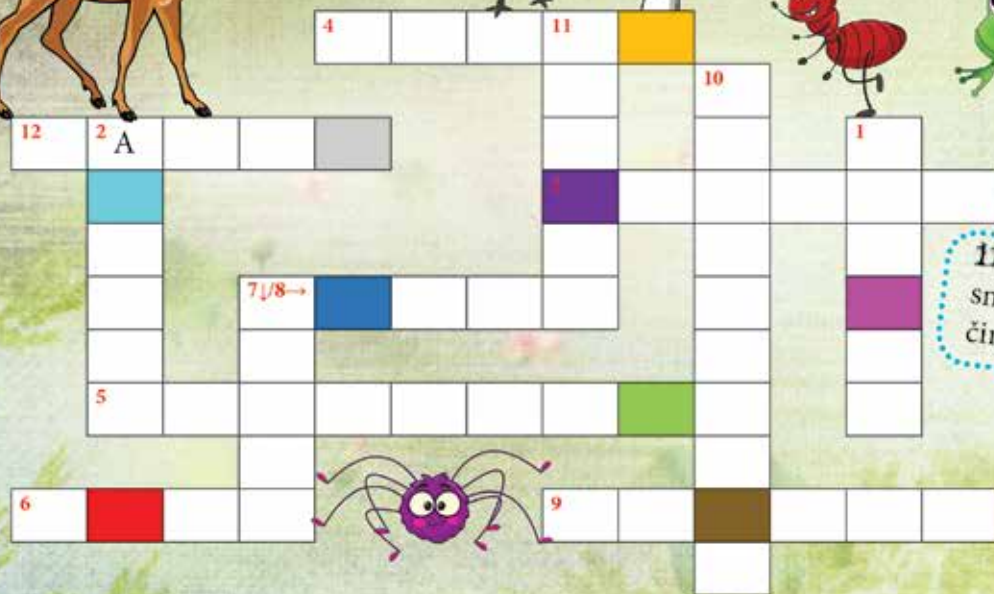

6. Darbšti kaip ...

7. Baloj kurkia ...

11. Pievoje smuikeli čirpina ...

Lututė - **IŠMANUSIS** žurnaliukas vaikams apie gamtą!

Jei **Lututė**
tu skaitysi, mano
draugus pažinsi ir jų
balsus atskirsi!

Prenumeruok
Lututė 2025 metais
ir tyrinėk gamtą
IŠMANIAI!

Kiekviena
numeryje rasi
filmukų
apie įvairius
gyvūnus!

Prenumeruoti gali
www.knygutes.lt
ir visuose
Lietuvos pašto
skyriuose.

IŠMANIUOJU

įrenginiu nuskaityk
QR kodą

ir atskleisk
gamtos paslaptis!